

Kdo se boji resnice literature?

Matjaž Pikalo

Ljubljana

matjaz.pikalo@guest.arnes.si

V drugi polovici osemdesetih sem delal na Radiu Študent, najbolj popularnem neodvisnem radiu v Sloveniji, znanem po nenavadnem programu, ki je vključeval alternativno glasbo, protireklamna sporočila in kar je najvažneje, predvajal je svobodne vsebine ter si prizadeval za demokratične spremembe v Sloveniji in Jugoslaviji.

Nekako ob začetkih moje poklicne poti naj bi Ljubljano obiskal poljski general Wojciech Jaruzelsky. Delal sem na radiu in ravno smo predvajali pesem z naslovom *Jaruzelsky* skupine Laibach, ki sem jo pospremil s ciničnim komentarjem, da je posvečena generalovemu obisku. S tem naj bi užalil njegov kult osebnosti. Prejšnji režim mi je zato grozil s tožbo, vendar smo s sodelavci radia dosegli, da do procesa ni prišlo.

Leta 1988 so nas povabili na Radio Brač, da bi predvajali svoj program. Tam naj bi ostali mesec dni, vendar smo morali zaradi nepredvidenih dogodkov oditi dva tedna prej. Kot komentator naj bi namreč užalil ime in delo Josipa Broza Tita. Parafraziral sem partizansko pesem hrvaškega pesnika Vladimirja Nazorja, rojenega na Braču. Pesem se začne takole: »Naš drug Tito jaše konja ...« Sam sem poslušalce postavil pred dilemo, kdo je pravzaprav tisti, ki jaha: Tito konja ali konj Tita? Telefoni so začeli zvoniti, ljudje, predvsem srbskega rodu, ki so imeli stanovanja in počitniške hišice na otoku, so se čutili užaljene. Seveda so nas ovadili in čez nekaj mesecev smo morali k sodniku. Ta nas ni kaznoval, temveč le opozoril. V času tik pred propadom bivše Jugoslavije se je cenzura izvajala le verbalno, z grožnjami. Za nas se je vse dobro izteklo. Po drugi svetovni vojni bi za tovrsten prekršek ljudi znali poslati na Goli otok. Zdelo se je, da je represivni politični sistem na koncu osemdesetih izgubljal veljavo, pridobivale pa so civilne iniciative za demokratske spremembe.

Na začetku devetdesetih so v Sloveniji uveljavili demokracijo, pisatelji pa so sodelovali pri pisanju ustave novonastale republike, kar se je kasneje izkazalo za ironično. Svojo poklicno pot sem nadaljeval kot pisatelj oz. pesnik in stremel k temu, da bi napisal roman. Pozneje mi je to tudi uspelo in po osmih letih je bil objavljen *Modri e*, moj prvi roman, ki govori o odraščajočem dečku in življenju v Jugoslaviji po Titovi smrti. Istega leta, v jeseni 1998, je upokojeni policist v romanu prepoznal sebe po nadimku (Petarda), ne pa tudi po dejanjih, in me obtožil, da sem kriv za njegove psihične bolečine. Takoj naslednje leto, kar je glede na običajno sodno prakso

kar hitro, me je sodnik obsodil zaradi žalitve policista – a ne nameno-
ma, temveč iz malomarnosti. V takšnih primerih bi moral tožnik dokazati
namen žalitve oz. škodovanja drugemu in kakšen dobiček bi to prineslo.
Seveda ne moremo primerjati književnosti s časopisjem – medtem ko je
časopisje namenjeno resničnim dogodkom, je književnost fikcija. Obsojen
sem bil kot prvi pisatelj v svobodni Sloveniji. Proces se je vlekel osem let.
Policistu sem bil primoran plačati 11.000 € za prizadejane bolečine in se
šele potem lahko pritožil na ustavno sodišče. Naposled so mi le priznali
pravico do pisanja in ustvarjanja, ki je zapisana in zajamčena v ustavi in je
bila v mojem primeru okrnjena. Škoda le, da sodišče ni izničilo prejšnjih
obsodb, kot se je zgodilo kasneje v primeru Brede Smolnikar. Nisem se
želel nadaljnjih osem let prepirati po sodiščih, kot mi je namignil sodnik,
istega stališča pa je bil tudi tožnik. Ko sem opustil primer, mi je povedal
zgodbo, zakaj naš največji pesnik France Prešeren ni dobil odvetništva
– ne, ker ni bilo prostega mesta, ampak, ker je užalil načelnika oddelka
ljubljske policije, ko se je neke noči pijan vračal domov. Cinično je še
dodal, da mi tako ne bo treba plačati sodnih kolekov.

Z represijo sem se srečal tudi pozneje. Mislil sem, da imam pravico pi-
sati svobodno, da roman, kakor je rekel Kundera, predstavlja neomejeno
polje svobode, vendar se je izkazalo, da sem bil v zmoti. Sodišča niso zani-
mali moji ugovori, da sem želel napisati roman, se izražati na estetski način.
Tudi ni bilo pomembno, da so svoje mnenje o zadevi podali predsednik
pisateljskega združenja in drugi ugledni književniki. Z menoj so ravnali kot
z zločincem, moje literarno delo so obravnavali kot kroniko in ne fiktivno
delo. Meni in mojim kolegom so pokazali moč represivnega sistema, ki se
ni spremenil od časov Franceta Prešerna. In kar je najhujše, od kolegov sem
izvedel, da si po moji obsodbi niso več upali pisati svobodno, ampak so
začeli cenzurirati sami sebe. Če so bile grožnje v osemdesetih verbalne, je
postalo v devetdesetih ogroženo verbalno izražanje. Danes je cenzuriranje
bolj materialno, avtor mora povrniti škodo za prekršek v materiji, kljub
razliki v mizerni plači pisatelja in ostalimi plačami v Sloveniji. Sodišče bi
to moralo vzeti v obzir. Klub temu, da je danes način cenzuriranja bolj
prefinjen, pa je namen še vedno isti – prestrašiti in kaznovati svobodomi-
selne avtorje in intelektualce v družbi, ki se ima za demokratično. Kar nas
pripelje do paradoksa, da se literature ne bojijo le ljudje, ki so v svojem
življenju prebrali knjigo ali dve, temveč tudi literati.

***

Moj prijatelj je duhovito pripomnil, da bi bilo vse drugače, če bi name-
sto »policaj Petarda« zapisal »policaj Retarda«.